

Original Research

***Sociological Analysis of the Relationship between
Spirituality, Self-Concept and Type of Clothing***

Shahrokh Eftekhari¹

Halime Enayat²

Abstract

In various contexts, the scope and boundaries of coverage are influenced by multiple factors at both micro and macro levels of society. Therefore, this study adopts a novel approach to examining the type of coverage for female students, focusing on the impact of two variables: spirituality as a cultural-social variable at the macro level and self-perception as a human cognitive variable at the micro level. The study employs a combination of library research and field surveys, utilizing software such as SPSS, PLS 3, and Excel.

The study population consists of 1001 female students, with a sample size of 277. The findings reveal a significant relationship between spirituality and self-perception, as well as between self-perception and type of coverage, as indicated by the Spearman test. The t-test value demonstrates that spirituality directly influences individuals' self-perception, with spirituality accounting for 0.230 of the variance in self-perception based on the coefficient of determination (r^2). Similarly, self-perception explains 0.125 of the variance in type of coverage.

With a path coefficient of -0.496 and a t-value of 5.456, spirituality significantly impacts self-perception. Likewise, self-perception significantly influences type of coverage,

---

1. Ph.D. Student of Sociology, Shiraz University. Shiraz. Iran. Shahrokh.Eftkhari@Gmail.Com

2 . Professor of Sociology Department, Shiraz University. Shiraz. Iran. Henayat@Rose.Shirazu.Ac.Ir. **(Corresponding Author)**

Submit Date: 2023/06/07

Accept Date: 2023/10/11

with a path coefficient of -0.379 and a t-value of 3.245. Among the dimensions of spirituality, spiritual needs emerge as the most influential, while among the dimensions of self-perception, social skills are identified as the most significant.

Keywords

Spirituality, Self-Concept, Type of Clothing, Religion, Woman

Introduction

The ongoing processes in Western and Eastern societies indicate growing concerns about physical appearance. Today, the issue of women's clothing and hijab is a prominent challenge and topic of discussion. There are various academic, political, and public debates surrounding women's clothing. Numerous cultural norms dictate women's public appearance in contemporary societies, with considerable diversity even within the United States.

Although people from different cultures, regions, and civilizations follow different clothing styles, beliefs also influence these choices; therefore, the clothes we wear reflect our religious identity and the chastity associated with it. Culture is an area that requires scientific and precise research due to its extensive influence, the importance of its issues, and its real impact. One important aspect of culture is the identity and perception of self by individuals. Self-perception refers to an individual's ability to understand themselves and their needs; moreover, self-perception determines how individuals behave and make decisions. Research on the self-image and spirituality of female university students can further enhance our understanding of the mental and spiritual health of young women.

Therefore, in this study, we focus on the role of spirituality in shaping self-image and how this self-image influences the type of clothing worn by women. Additionally, we contribute to the literature on self-perception. From Geertz's perspective, religion, like individuals, serves to uplift society, and collective consciousness is a prerequisite for it. Thus, the existence of religion depends on the existence of society. Geertz views religion as a blueprint of culture. Alongside common sense, art, empirical sciences, and ideology, religion constructs a cultural system.

Peter Berger's theories on sociology and knowledge theory emphasize secularization in the modern world. There is a close relationship between Peter Berger's sociology of religion and his theories of knowledge. According to Berger's view, religion and knowledge are both influenced by context, text,

environment, and language, as knowledge and reality are intertwined with social contexts.

Methodology

This research aims to test the following hypotheses: A) It seems that spirituality impacts the self-image of female university students in Shiraz. B) It seems that spirituality impacts the type of clothing worn by female university students in Shiraz through self-image. This study is a fundamental applied study with an emphasis on quantitative and cross-sectional methodology, aimed at advancing our understanding in the fields of spirituality, self-perception, and clothing.

The study population consists of female students from the Faculty of Economics, Management, and Social Sciences at Shiraz University, and the sampling method is convenience sampling. Data collection utilized a survey method, measuring spirituality with the Parsian and Donning Spirituality Scale, self-image with the Beck questionnaire, and clothing type with the Asgarian Bigdeli questionnaire. Data analysis was conducted using statistical software SPSS and PLS.

Findings

The results of the Spearman test (Table 2) indicate a significant relationship between spirituality and self-image, as well as between self-image and clothing type. The t-value test results (Table 2) demonstrate that spirituality has a direct effect on individuals' self-image. According to the coefficient of determination (r^2) (Figure 2), spirituality accounts for 0.230 of the variance in the self-image variable, and based on this statistic, self-image explains 0.125 of the variance in the clothing type variable. Examination of Table 4 and Figure 3 reveals that spirituality influences self-image, as evidenced by the path coefficient value of -0.496 with a significant value of 0.005. Furthermore, statistical tests indicate that self-image impacts individuals' clothing type, with a path coefficient value of -0.379 and a significant value of 0.003.

Result

The results of this study are presented in the form of a theoretical framework and analysis based on the research's theoretical underpinning of spirituality and its various dimensions. These dimensions include self-awareness, the significance of spiritual beliefs in life, spiritual activities, and spiritual needs, all

of which shape various aspects of individuals' self-concept. These aspects encompass mental abilities, job effectiveness, physical attractiveness, social skills, strengths, and weaknesses. The findings directly impact respondents' self-concept and indirectly influence individuals' self-perception through the mediation of the self-concept variable.

In conclusion, it is suggested that when investigating the relationship between social and psychological variables in research, the role of mediating variables should be considered. When examining the role of religious and spiritual variables in individual characteristics, attention should be paid to economic and social changes. For studies on the variables of clothing and hijab, the role and impact of the variable of self-confidence should be taken into account.

References

- AfsharKohan, J., Balali, E. & Soleimanpoor, M. (2011). The study of secularization and its factors on students (The University of Bu-Ali Sina). *Journal of Applied Sociology*, 22(1), 135-158. (In Persian)
- Arab, Z. (2022). When have dolce and gabbana ever cared about the hijab?, social media, fashion and Australian Muslim women's perceptions and expression of Hijab. *Religions*, 13(11), 1115.
- Buchko, K. J. (2004). Religious beliefs and practices of college women as compared to college men. *Journal of College Student Development*, 45(1), 89-98.
- Buser, J. K. & McLaughlin, R. P. (2019). Narrative analysis of body dissatisfaction and spirituality. *Journal of Mental Health Counseling*, 41(1), 36-50.
- Chaudhry, A. & Kruger, D. (2021). Why wear the hijab? social functions of traditional Islamic female coverings as understood by contemporary Muslim women. *Evos Journal: The Journal of the Evolutionary Studies Consortium*, 7(1), 162-180.
- Cherian, J., Kumari, P. & Sinha, S. P. (2021). Self-concept, emotional maturity and spirituality as predictors of academic resilience among undergraduate students. *International Journal of Applied Research*, 7(1), 07-11.
- Darvishpoor, A. & Amiri, M. (2021). Pathology of factors affecting the hijab of students: A qualitative-quantitative study (case study of female students at Lorestan University). *Social Science Quarterly*, 15(3), 120-107. (In Persian)
- Dashti, S., Moeini, B., Shahrabadi, R., Biranvandpour, N., Vejdani Aram, F., Faradmal, J. & Motaharipour, M. (2016). A study on the relationship between spiritual health and attitudes towards women's dress code among female

- students of Hamadan University of Medical Sciences. *Religion and Health*, 4(1), 21-28. (In Persian)
- Fayyaz, W., Ambreen, S. & Kamal, A. (2023). Hijab and social cultural factors among urban women of Pakistan. *Pakistan Journal of Social Sciences*, 43(1), 69-79.
- Giordan, G. (2016). *Spirituality: From A Religious Concept To A Sociological Theory. In A Sociology Of Spirituality (Pp. 161-180)*. Routledge.
- Givian, A. (2008). Clifford geertz and his look at religion and culture. *Cultural Studies & Communication*, 3(10), 1-28. (In Persian)
- Gorbanpoor Lafmejani, A., Karami, M., Rezaei, A. & Mohadethi, M. (2022). Investigating the anthropological perspective of girl students in choosing the type of hijab (Case Study: Students of Faculty of Literature and Humanities of Guilan University). *Culture in Islamic University*, 12(1), 87-128. (In Persian)
- Hamdah, B. (2017). *Liberalism and the Impact on Religious Identity: Hijab Culture in the American Muslim Context* (Doctoral dissertation, University of Toledo).
- Hamilton, M. (1943). *Sociology of Religion*. Translated by Mohsen Talasi. Third Publications. (In Persian)
- Hapsari, H. I., Huang, M. C. & Kanita, M. W. (2023). Evaluating self-concept measurements in adolescents: A systematic review. *Children*, 10(2), 399.
- Hayman, J. W., Kurpius, S. R., Befort, C., Nicpon, M. F., Hull-Blanks, E., Sollenberger, S. & Huser, L. (2007). Spirituality among college freshmen: Relationships to self-esteem, body image, and stress. *Counseling and Values*, 52(1), 55-70.
- Islam, I. (2019). Redefining #YourAverageMuslim Woman: Muslim female digital activism on social media. *Journal of Arab & Muslim Media Research*, 12(2), 213-233.
- Kalantari, A., Hemati Rad, F. & Momeni, H. (2019). A sociological study of university student dress: Objective and subjective factors. *Journal of Woman and Family Studies*, 7(1), 29-50. (In Persian)
- Karamipoor, A. K. (2009). Peter Berger and sociology of religion. *Journal of Seven Heavens*, 11(42), 143-162. (In Persian)
- Karmi Jafarlo, M. & Emami, M. (2021). The relationship between hijab and the spiritual position of Muslim women from the perspective of the Qur'an and Hadith. *Journal of Marfat*, 30(280), 49-58. (In Persian)
- Kishori Cherami, M., Mohebi, J. & Ali Maddi, A. (2021). Investigating the status of women's clothing and hijab in society and the consequences of their unveiling. *International Conference on Psychology, Educational Sciences, and Lifestyle. Tehran*. (In Persian)

- Knoblauch, H. (2014). *Popular Spirituality. In Present-Day Spiritualities (Pp. 81-102)*.
- Lorinda, R., Ismail, N. & Rahmatullah, A. S. (2023). Self-concept of adolescents in early marriage and divorce in Bruno district, Purworejo regency. *International Journal of Social Service and Research*, 3(1), 112-121.
- Marshall, J. & Olson, D. V. (2018). Is spiritual but not religious' a replacement for religion or just one step on the path between religion and non-religion?. *Review Of Religious Research*, 60(4), 503-518.
- McGaughey, M. (2018). The relationship between body image and lifestyle choices in college students. *International Social Science Review*, 94(2), 1-17.
- Molayi, J. & Yusufvand, S. (2014). Sociological study of factors affecting the orientation towards the veil (Case Study: Female Students of Payam Nour University in Abadan). *Quarterly Journal of Woman and Society*, 5(19), 35-46. (In Persian)
- Murphy, C. (2009). Behind the veil: Why Islam's most visible symbol is spreading. *The Christian Science Monitor*, 102(3), 13-19.
- Primaningtyas, W., Narendra, A. A. A. K. A. & Hastuti, H. (2019). Body image and religiosity in adolescents: a comparison between public and private high school students. *Smart Medical Journal*, 2(2), 98-103.
- Spencer, M. (2012). What is spirituality? A personal exploration. *Retrieved March*, 16, 2020.
- Syahridawaty, S. (2020). Fenomena fashion hijab dan niqab perspektif tafsir maqāsidi. *Substantia: Jurnal Ilmu-Ilmu Ushuluddin*, 22(2), 135-150.
- Villalobos, J. M. R., Vega, H. B., Aguirre, S. I., Blanco, J. R., Leal, A. C. D., Pando, E. V. B. & Jurado, P. J. (2023). Physical self-concept in Mexican adolescent men and women. *Retos: Nuevas Tendencias en Educación Física, Deporte y Recreación*, 47, 610-614.
- Zhang, K. C. (2013). What I look like: College women, body image, and spirituality. *Journal of Religion and Health*, 52(4), 1240-1252.

مقاله پژوهشی

تحلیل جامعه‌شناختی رابطه معنویت‌گرایی، تصور از خود و نوع پوشش

شاهرخ افتخاری^۱

حلیمه عنایت^۲

چکیده

پوشش و حدود آن در دوره‌های مختلف زمانی از متغیرهای گوناگونی در سطح خرد و کلان جامعه تأثیر می‌پذیرد؛ بنابراین پژوهش حاضر با نگاه جدید به مسئله نوع پوشش ورود نموده و تأثیر معنویت‌گرایی به‌عنوان متغیر اجتماعی- فرهنگی سطح کلان و تصور از خود به‌عنوان متغیر انسان‌شناختی سطح خرد را بر نوع پوشش دانشجویان دختر مورد بررسی قرار داده است. برای جمع‌آوری داده‌ها از روش‌های کتابخانه‌ای و میدانی-پیمایشی و برای تحلیل داده‌ها از نرم‌افزارهای SPSS26، PLS3 و Excel استفاده شده است. جامعه آماری پژوهش شامل ۱۰۰۱ نفر از دانشجوی دختر دانشگاه شیراز است که تعداد ۲۷۷ نفر به‌عنوان حجم نمونه انتخاب شد. نتایج پژوهش با توجه به آزمون اسپیرمن حاکی از آن است که بین معنویت‌گرایی و تصور از خود، و نیز بین تصور از خود و نوع پوشش رابطه معناداری وجود دارد. نتیجه آزمون t -value نشان داد معنویت‌گرایی بر تصور از خود در افراد تأثیر مستقیم دارد و طبق مقدار ضریب تعیین (r^2) متغیر معنویت‌گرایی ۰/۲۳۰ درصد از متغیر تصور از خود و تصور از خود ۰/۱۲۵ درصد از متغیر نوع پوشش را شکل می‌دهد. با توجه به مقدار $-۰/۴۹۶$ ضریب مسیر و مقدار t -value ۵/۴۵۶ متغیر معنویت‌گرایی بر تصور از خود تأثیر دارد. همچنین تصور از خود بر نوع پوشش افراد با مقدار $-۰/۳۷۹$ ضریب مسیر

۱. دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی، دانشکده اقتصاد، مدیریت و علوم اجتماعی، دانشگاه شیراز، شیراز، ایران.
shahrokh.eftkhari@gmail.com

۲. استاد جامعه‌شناسی، دانشکده اقتصاد، مدیریت و علوم اجتماعی، دانشگاه شیراز، شیراز، ایران. (نویسنده مسئول)
henayat@rose.shirazu.ac.ir

و مقدار t -value ۳/۲۴۵ مؤثر است. از بین ابعاد متغیر معنویت‌گرایی، بُعد نیازهای معنوی و از بین ابعاد متغیر تصور از خود بُعد مهارت‌های اجتماعی دارای بیشترین اهمیت است.

واژگان کلیدی

معنویت، تصور از خود، نوع پوشش، دین، زن

مقدمه و بیان مسئله

فرایندهای در حال وقوع در جوامع غربی و شرقی نشان می‌دهد نگرانی فزاینده‌ای در مورد ظاهر فیزیکی وجود دارد. بیش از دو دهه پیش، روزالیند کوارد^۱ اظهار داشت که تأکید بر ظاهر به روشی حیاتی برای کنترل تمایلات جنسی زنان در جامعه تبدیل می‌شود (Zhang, 2013: 1240). در حوزه اجتماعی، امروزه مسئله پوشش و حجاب زنان یکی از چالش‌ها و موضوعات مورد بحث به شمار می‌رود. از طرفی، گروهی از افرادی معتقدند که به دلایل گوناگون حجاب و پوشش زنان باید آزاد باشد و افرادی دیگر اعتقاد دارند که زنان با توجه به آموزه‌های دینی و عرف باید با پوشش مناسب در اجتماع حضور داشته باشند (کشوری چرمی و همکاران، ۱۴۰۰: ۲).

پوشش زنان در محافل دانشگاهی، سیاسی و عمومی مورد بحث است و از دیدگاه‌های بسیاری مانند؛ حقوق بشر، تساهل فرهنگی و مذهبی، سیستم‌های حقوقی و... به آن پرداخت می‌شود (Chaudhry & Kruger, 2021: 162). به لحاظ تجربی نیز پوشش انسان‌ها در دوره‌های مختلف تاریخی، اشکال و جلوه‌های مختلفی داشته است؛ و زمانی ابزاری جهت مقابله با سختی‌های محیط بوده است و زمانی دستخوش تغییرات اجتماعی گوناگون مانند تمایز هویتی و طبقاتی شده است (کلانتری و همکاران، ۱۳۹۸: ۳۰). امروزه نیز روند پوشش و حجاب در دنیا تحولات چشمگیری را تجربه می‌کند (Syahridawaty, 2020: 136).

^۱. Rosalind Coward

ممنوعیت‌های فرهنگی بی‌شماری برای ظاهر عمومی زنان در جوامع معاصر وجود دارد و حتی در داخل ایالات متحده نیز تنوع قابل توجهی وجود دارد. برای مثال؛ جوامع یهودی ارتدکس از زنان متأهل می‌خواهند موهای خود را بپوشانند. در جوامع اسلامی نیز طیف گسترده‌ای از پوشش‌های زنانه از حجاب کامل گرفته تا پوشش‌های مد روز وجود دارد (چادری و کروگر، ۲۰۲۱: ۱۶۳). با این حال، دهه گذشته تغییرات شگرفی در معنای حجاب در میان زنان مسلمان به وجود آمده است (Arab, 2022: 2) و به نمادی کلیشه‌ای برای آنچه غرب به‌عنوان ظلم و تعصب مسلمانان می‌پندارد؛ تبدیل شده است؛ این در صورتی است که این‌ها ارتباط چندانی با دلایل واقعی حجاب زنان مسلمان ندارد (Murphy, 2009: 13).

اگرچه مردم از فرهنگ‌ها، مناطق و تمدن‌های مختلف از لباس متفاوت پیروی می‌کنند، اما اعتقادات نیز بر این نوع لباس تأثیر می‌گذارد. بنابراین لباسی که به تن می‌کنیم نشان‌دهنده هویت دینی ما و عفت مرتبط با آن است (Fayyaz, 2023: 70). در گذشته طبقات مختلف اجتماعی معمولاً لباس خاصی را برای تعیین موقعیت و جایگاه اجتماعی خود می‌پوشیدند. به‌عنوان مثال؛ افراد سلطنتی و فرمانروایان و دیگر نخبگان از لباس‌های بلند استفاده می‌کردند، درحالی که لباس‌هایی که افراد عادی می‌پوشیدند ساده بود. حتی یونیفرم‌های متفاوتی برای شناسایی افراد در مشاغل و سازمان‌های مختلف پوشیده می‌شد؛ بنابراین پوشش ما منعکس‌کننده استانداردها و پیش‌بینی‌های نقش است (همان منبع: ۷۱).

بعضی از پژوهشگران استدلال می‌کنند تغییر در انتخاب‌های لباس زنان مسلمان، لزوماً بازتاب تغییر دیدگاه‌های آنها در مورد الزامات ایمان نیست، بلکه بازتابی از آگاهی مصرف‌کنندگان از مد است (Islam, 2019: 215) و سه عامل کلیدی فردگرایی، خودمختاری و دلایل عمومی به تغییر لباس و پوشش دامن می‌زنند (Hamdah, 2017: 40). باورها، هنجارها و ارزش‌های اجتماعی نیز از جمله عواملی‌اند که برای درک و تحلیل عینیت حجاب باید به آنها ارجاع داد است. ارزش‌ها مشروعیت خود را از باورها می‌گیرند و خود ارزش‌ها توجیه‌کننده هنجارهای اجتماعی هستند (کرمی و امامی، ۱۴۰۰: ۵۰). حوزه فرهنگ به‌دلیل تأثیر گسترده و اهمیت موضوعات آن و تأثیر واقعی که دارد نیازمند بررسی علمی و دقیق است؛ زیرا دربردارنده عناصر مختلف و سازنده رفتارها، عادت‌ها و کنش‌های موجود در جامعه انسانی است (درویش‌پور و امیری، ۱۴۰۰: ۳).

یکی از بخش‌های مهم حوزه فرهنگ؛ هویت و تصور از خود کنشگران است. تصور از خود به این معناست که فرض می‌شود فرد قادر به درک خود و نیازهایش است که این تصویر تحت تأثیر سن، بلوغ، تجربیات و تفاسیر از خود قرار دارد. همچنین تصور از خود تعیین‌کننده چگونگی رفتار و تصمیم‌گیری فرد است (Lorinda et al, 2023: 113).

خودپنداره یا تصور از خود به‌عنوان حافظه اتوبیوگرافیک^۱، سازمان‌دهنده تجربه، مانع عاطفی و منبع انگیزه در فرد عمل می‌کند. علاوه بر این، خودپنداره چندوجهی است، به این معنی که شامل طبقه‌بندی مقادیر زیادی از اطلاعات است (Hapsari, 2023: 1). تحقیقات نشان داده خودپنداره مثبت اساس عملکرد مثبت است و خودپنداره ضعیف در برابر فشارهای فرهنگی بیشتر آسیب‌پذیر و بیشتر مضطرب هستند (Villalobos, 2023: 610). هنجارهای فرهنگی امروزی در مورد ظاهر سفت و سخت‌تر شده‌اند؛ فاجعه این امر در این است که اغلب کسانی که از ظاهرشان راضی نیستند از این‌که چه کسی هستند نیز بدشان می‌آید (Zhang, 2013: 1240). به همین دلیل، روابط خودپنداره با ابعاد مختلف زندگی اجتماعی مهم است و ارائه درکی از شیوه‌های فرهنگی در یک چارچوب تکاملی یکپارچه که دانش سازگاری با فشار انتخاب اجداد را با بافت تاریخی و فرهنگی ترکیب می‌کند، مفید خواهد بود.

شواهد محکمی در سراسر جهان وجود دارد که جوانان به معنویت و مذهب علاقه نشان می‌دهند (Zhang, 2013: 1241). در محیط اجتماعی زندگی ما معنویت یکی از عناصر سازنده اجتماعی-سیاسی است که باید مورد توجه پژوهشگران قرار گیرد، به‌ویژه در دوران گذار فرهنگی که تغییرات گسترده و عمیقی در بخش‌های مختلف زیست اجتماعی در حال وقوع است.

از دهه ۱۹۶۰ به بعد نیز جامعه‌شناسان دین به ظهور اشکال جدیدی از معنویت که از جهات مختلف با ادیان سنتی متفاوت است، اشاره کرده‌اند (Marshall & Olson, 2018: 503). منظور از معنویت نیز این احساس یا باور است که چیزی بالاتر از من وجود دارد (Spencer, 2012: 1) و پدیده‌هایی را مشخص می‌کند که نه تنها در حوزه دینی، بلکه فراتر از آن در حوزه عمومی به‌طور فزاینده‌ای قابل مشاهده هستند (Knoblauch, 2014: 86).

^۱. Autobiography

معنویت برای جامعه‌شناسی دین معاصر - به‌ویژه جهت درک چگونگی تأثیر معنویت بر ابعاد شخصی، درونی و عاطفی - اهمیت فزاینده‌ای دارد (Giordan, 2016: 60). زیرا معنویت حس یک بعد متعالی را حفظ می‌کند و با ارزش‌های قابل‌شناسایی خاصی در رابطه با خود، دیگران، طبیعت، زندگی و الهی مشخص می‌شود (Zhang, 2013: 1241). علی‌رغم این روند احتمالی که نگرش‌های رایج در حال حاضر نسبت به دهه‌های گذشته مطلوب‌ترند، تحقیقات کمی وجود دارد که ماهیت آن نگرش‌ها و تصویر از خود را توصیف کند و روابط بین عوامل مختلف آن را بررسی کند. از سویی، محققان به‌طور خاص تأثیر معنویت بر تصویر بدن را بررسی نکرده‌اند. این در صورتی است که پژوهش درباره رابطه تصویر از خود و معنویت دانشجویان دختر می‌تواند درک ما از سلامت روانی و معنوی زنان جوان را بیشتر کند. بنابراین، پژوهش حاضر به بررسی نقش معنویت‌گرایی در شکل‌دهی تصویر از خود پرداخته و این‌که چگونه این تصویر از خود به نوع پوشش زنان جهت می‌دهد. از این‌رو، این پژوهش به توسعه ادبیات نظری پیرامون تصور از خود کمک خواهد کرد.

پیشینه تجربی

مباحث حجاب، معنویت و تصور از خود موضوعات جدیدی نیستند و مطالعات زیادی در این زمینه انجام شده که در ادامه به پاره‌ای از مرتبط‌ترین آنها با موضوع این تحقیق اشاره می‌شود:

قربان‌پور لقمجانی و همکاران (۱۴۰۱) دریافتند که دیدگاه انسان‌شناسی دختران باحجاب مناسب، به‌طور عمده حول شاخص‌هایی مانند اعتقاد به خدا و مخلوق خدا بودن، برخورداری از ذات و کرامت خدایی، به‌دست‌آوردن معرفت، به‌دست‌آوردن معیارهای الهی و اطاعت از دستورالعمل‌های دینی قرار دارد و دختران باحجاب نامناسب بر خودشکوفایی و اضطراب، استعداد، اجتماعی بودن، سازمان پیچیده ذهنی، فردیت، هم‌رنگ شدن، عرف و تقلید در تصمیم‌های مختلف تأکید دارند.

کرمی جعفرلو و امامی (۱۴۰۰) رابطه حجاب با جایگاه معنوی زنان مسلمان را با روش توصیفی-تحلیلی بررسی کرده‌اند که نتایج حاکی از آن است که حجاب با جایگاه و قداست زنان مسلمان و با ایمان رابطه عینی و حقیقی دارد.

دشتی و همکاران (۱۳۹۵) با بررسی رابطه سلامت معنوی با نگرش دانشجویان دختر در مورد حجاب نشان دادند که مراقبت معنوی با حجاب رابطه دارد. لذا پیشنهاد کردند برای ارتقاء سطح معنویت دانشجویان در آموزش به دروس مربوط به معنویت هم پرداخته شود.

مولایی و یوسف‌وند (۱۳۹۳) با رویکرد جامعه‌شناختی عوامل مؤثر بر گرایش به حجاب را مورد بررسی قرار داده و دریافتند که بین استفاده از رسانه‌های جمعی، تصور از بدن، پایگاه اجتماعی-اقتصادی خانواده و اعتقادات دینی با گرایش به حجاب ارتباط وجود دارد.

چریان و همکاران^۱ (۲۰۲۱) رابطه تصور از خود و معنویت را با تاب‌آوری تحصیلی بررسی نمودند. نتایج حاکی از وجود رابطه مثبت معنادار بین متغیرهای پیش‌بینی‌کننده و متغیر ملاک بود. بین خودپنداره و معنویت همبستگی مثبتی مشاهده شد. خودپنداره و معنویت در تعیین تاب‌آوری تحصیلی در بین دانشجویان بسیار قابل توجه است.

باسر و مکلاکن^۲ (۲۰۱۹) با بررسی تحلیل روایی رابطه معنویت و نارضایتی از تصور بدنی خود نشان داد که این دو با هم رابطه دارند و زنان نسبت به مردان نارضایتی بیشتری از تصویر بدن را تجربه کردند.

مک گاگی^۳ (۲۰۱۸) با بررسی روابط بین ادراک تصویر بدن و انتخاب سبک زندگی در دانشجویان نشان داد که سطح دین‌داری بالاتر شرکت‌کنندگان با سطوح پایین‌تر نارضایتی بدنی همراه است.

ژانگ (۲۰۱۳) در یک مطالعه آزمایشی به بررسی واکنش دانشجویان دختر در مورد تصویر بدن و معنویت پرداخت. نتایج بررسی پاسخ‌های شرکت‌کنندگان نشان داد که بسیاری از دانش

1. Cherian et al

2. Buser & McLaughlin

3. McGaughey

جویان دختر به ایمان و رشد معنوی علاقه‌مند هستند. همچنین معنویت نارضایتی از بدن زنانی معنوی و غیر معنوی را تحت تأثیر قرار می‌دهد. با این وجود، به نظر می‌رسد که دین و ارزش‌های معنوی نوعی محافظت رفتاری را ایجاد می‌کنند.

هیمن و همکاران^۱ (۲۰۰۷) با بررسی روابط بین معنویت، تصویر از خود بدنی و عزت‌نفس در بین دانشجویان سال اول نشان داد بین معنویت و عزت‌نفس رابطه مثبتی وجود دارد.

بوچکو^۲ (۲۰۰۴) رشد ایمانی دانشجویان را مورد بررسی قرار داده و چنین نتیجه گرفت که زنان، بیشتر از مردان، «یک مؤلفه ارتباط معنوی قوی با ایمان‌های مذهبی خود را تجربه می‌کنند». یافته‌های او نشان داد بسیاری از زنان دانشگاهی دعا می‌کنند؛ از مشاوران مذهبی راهنمایی می‌خواهند؛ احساس اطمینان می‌کنند که خدا در زندگی‌شان فعال است؛ آرامش را از ایمان می‌گیرند و احساس ارادت و احترام به خدا را ابراز می‌کنند.

درباره جنبه نوآوری این پژوهش نسبت به پیشینه مورد بررسی باید گفت که پژوهش حاضر روابط غیرمستقیم متغیرها را با الگوها و نرم‌افزارهای مختلف مورد بررسی قرار داده است. همچنین، عوامل روان‌شناختی (خرد) و جامعه‌شناختی (کلان) مؤثر بر پوشش را به صورت توأمان در الگوی تحقیق لحاظ کرده است. در نهایت این‌که آخرین تغییر و تحولات روز جامعه در حوزه متغیرهای مورد مطالعه را در تحلیل نتایج مدنظر قرار داده است.

چارچوب نظری

در این پژوهش از نظریه‌های جامعه‌شناسی دین گیرتز^۳، استارک و بین بریج^۴ و برگره^۵ جهت طرح‌ریزی چارچوب نظری پژوهش استفاده شده است که در ادامه، شرح کوتاهی از این نظریه‌ها آمده است.

1. Hayman et al

2. Buchko

3. Geertz

4. Stark & Bainbridge

5. Berger

نظریه گیرتز

در میان اندیشمندان معاصر، کلیفورد گیرتز اصلی‌ترین مروج نگاه تفسیری به دین و به‌طور عام به فرهنگ است که این رویکرد، در مقابل رویکرد تبیینی به این دو موضوع قرار دارد. در واقع دین از نظر گیرتز همان‌قدر که پدیده‌ای فردی است، اجتماعی نیز هست. از دیدگاه گیرتز، دین همان‌طور که هموند افراد است، در خدمت برپاداشتن جامعه است و منشائی جمعی دارد. در نتیجه وجود دین به وجود جامعه بستگی دارد. گیرتز، دین را نموداری از فرهنگ می‌داند. همراه با فهم عامه^۱، هنر، علوم تجربی و ایدئولوژی، دین را یک نظام فرهنگی برمی‌سازد (گیویان، ۱۳۸۶: ۲-۵).

نظام‌های فرهنگی، صرفاً قسمتی از فرهنگ نیستند، بلکه بیش از آن، بخشی سازمان‌یافته از فرهنگ هستند. دین و فرهنگ هر دو معنابخش زندگی هستند و این معنا را ابلاغ می‌کنند. مطابق با اندیشه گیرتز همه انسان‌ها نیازمند معنابخشی به زندگی‌اند. همچنین معنابخشی به زندگی نیازمند روبه‌رو شدن با با سه نوع تجربه شامل: وقایع غیرقابل توضیح، غیرقابل تحمل و توجیه‌ناپذیر است که معنای متناسب شده به زندگی را تهدید می‌کنند. مفهوم «جهان‌بینی» از نظر گیرتز مؤید این امر است که انسان به چه چیزی عقیده داشته باشد. جهان‌بینی این کار را از راه قرار دادن تجربه امور تهدیدآمیز در چشم‌اندازی وسیع‌تر، گاهی در حد امور کیهان‌شناختی، به انجام می‌دهد. طبق دیدگاه گیرتز مفهوم «منش» به انسان می‌گوید که در پرتو آن جهان‌بینی چگونه عمل کند. دین با درهم تنیدن جهان‌بینی و اخلاق به مجموعه‌ای از ارزش‌های اجتماعی مشروعیت می‌بخشد که برای تحقق، احتمالاً به آن بیش از هر چیز دیگر نیازمندند. گیرتز کمتر به حقیقت معنا کردن می‌پردازد و در عوض تلاش می‌کند که بفهمد فهم از معنای زندگی چطور ابراز و بیان می‌شود. پس لازم است بار دیگر تأکید شد که او بیشتر از عقیده، به عمل و بیشتر از جهان‌بینی به اخلاق و بیشتر از اسطوره به آیین توجه دارد (گیویان، ۱۳۸۶: ۱۹-۲۱).

^۱. Common Sense

نظریه استارک و بین بریج

نظریه استارک و بین بریج یکی از منظم‌ترین تلاش‌های انجام شده برای ارائه نظریه‌ای فراگیر دربارهٔ دین است. این اندیشمندان در کتاب آینده دین (۱۹۸۵) نگاه جدیدی به موضوع عرفی شدن در پیش گرفتند. آن‌ها بیشتر وضعیت فعلی دین در جامعهٔ مدرن را بررسی می‌کنند. رویکرد استارک و بین بریج واکنشی به نظریات افراطی است که پس از طرح نظریهٔ برگر رواج پیدا کرده بودند. استارک و بین بریج مانند برگر در انتهای قرن بیستم وجود فرایندی اجباری و الزامی به‌عنوان عرفی شدن را انکار کرد و ابراز داشت که میلیون‌ها نفر با اعتقاد دینی به‌خوبی زندگی می‌کنند. مطابق با دیدگاه استارک و بین بریج عرفی شدن باعث زوال دین نیست. صرف وجود علم به معنای این نیست که اضطراب وجود یا میل به پاداش‌های دست‌نیافتنی از بین رفته‌اند. از نظر استارک و بین بریج آسیب‌پذیری ادیان سنتی در مقابل علم موجب عرفی شدن فزاینده ادیان سنتی شده است. با توجه به رویکرد آن‌ها، واکنش در مقابل عرفی شدن در دو صورت اصلی تجدید حیات دینی و نوآوری اتفاق می‌افتد (افشارکهن و همکاران، ۱۳۹۰: ۱۴۱).

نظریه استارک و بین بریج مبتنی بر نظریه تبادل است و این دو معتقدند دین تلاشی جهت رسیدن به آرزوها و یا کسب پاداش‌ها است. پاداش، چیزی است که انسان‌ها به دنبال کسب آن هستند و حاضرند برای آن هزینه و خسارت پرداخت کنند. رویکرد استارک و بین بریج مبتنی بر نظریه تبادل است و رابطه پرستندگان با خدایان را بر مبنای نوعی رابطه مبادله در نظر می‌گیرند. بر این اساس، هرگاه انسان در برآوردن آرزوهایش ناتوان باشد تلاش می‌کند تا از طریق مبادله با دیگران آن‌ها را به دست آورد؛ اما اگر بازهم شکست بخورد دست به دامن عامل دیگری می‌شود و ادعا می‌کند نیروهای مبادله فراطبیعی قادرند آرزوهایش را برآورده کنند. از آنجا که پاداش‌های دین، غالباً در درازمدت و حتی پس از مرگ قابل دستیابی هستند، رابطه پرستش‌کنندگان و سازمان‌های دینی یک رابطه پایدار و بادوام است (همیلتون، ۱۹۴۳: ۱۱۳-۱۱۹).

نظریه برگر

نظریه برگر درباره جامعه‌شناسی و اجتماعی دین و شناخت بر سکولاریزاسیون در دنیای مدرن تأکید دارد. بین جامعه‌شناسی دین برگر و نظریات جامعه‌شناسی شناخت وی رابطه تنگاتنگی وجود دارد. مطابق دیدگاه برگر، دین و شناخت هر دو متأثر از زمینه، متن، محیط و زبان هستند؛ زیرا شناخت و واقعیت با زمینه‌های اجتماعی ارتباط دارند. به‌عنوان مثال آن‌چه که در نگاه یک راهب تبتی واقعی است، احتمال دارد برای یک فرد آمریکایی واقعی نباشد. در نتیجه ارتباط و پیوند خاصی بین واقعیت و شناسایی با زمینه و بستر اجتماعی آنها وجود آورد. برگر معتقد است که غرایز ثابت و مشخص انسان‌ها محدود هستند. بنابراین پایداری زندگی اجتماعی از درون آن بستر و ارزش‌ها - به‌ویژه ارزش‌های دینی - بیرون می‌آید که کانون اصلی سازمان اجتماعی را شکل می‌دهند و در آن سهیم‌اند (کرمی‌پور، ۱۳۸۸: ۱۴۶-۱۴۵).

برگر در مطالعه جامعه‌شناسی دین به ابعاد گوناگون تجربی و جمعی دین اهمیت می‌دهد و تلاش می‌کند تعریفی پسینی، تجربی و تلفیقی از لایه‌های ارزشی و شناختی که همراه با کنش‌های زمان هستند، ارائه دهد. برگر بیشتر تعریف کارکردی از دین را مورد تأیید قرار می‌دهد که ناظر بر موقعیت‌های مختلف زمانی-مکانی و ظرفیت‌های زبانی، فرهنگی و شناختی است. این نوع تعریف بر این نگاه استوار است که کار جامعه‌شناسی مرتبط با سوژه‌های انسانی و ساخت‌های ذهنی-زبانی است. با ورود عناصر ماورایی به حوزه زندگی اجتماعی انسان و با تعیین شیوه زیست به زندگی اجتماعی انسان شکل می‌بخشد. امور ماورایی برای زندگی فردی انسان‌ها موجب آرامش و تداوم زندگی؛ همچنین موجب نوعی همبستگی و انسجام می‌شود. دین با نظم‌بخشی به زندگی گروهی انسان‌ها و فراتر از آن به روشی مقدس، به انسان در تفسیر جهان کمک می‌کند. از این منظر نهاد دین در ساختارهای اقتصادی و سیاسی جایگاه بالایی داشته است. در این فضای مقدس، دین کنش‌های مختلف انسانی را به اشکال مستقیم و غیرمستقیم به تأیید می‌رساند. برگر به دنبال دستیابی به این سؤال است که دین در جامعه مدرن چه کارکردی دارد؟ به زعم وی؛ در جهان مدرن به‌مرور بخش‌های مختلف جامعه و به پیروی از آن، تجربیات افراد

تحت اداره نظام‌های معنایی متفاوت و گاهی متضاد قرار می‌گیرند، در نتیجه دین در قرارداد این نظام‌های معنایی، در داخل کلیت نمادین فراگیر دچار ضعف می‌شود.

بدین شکل مقبولیت معنایی و باورهای دینی حتی در درون آگاهی کنشگران مورد تردید واقع می‌شود؛ زیرا در این حالت ابعاد مختلف جامعه تحت سلطه زیست‌جهان‌های متعدد درآمده است. کنشگر با آگاه شدن از عدم استقبال دیگران از اعتقادات و باورهایش می‌فهمد که نباید آنها را در عرصه جامعه نشان دهد. با تداوم صعودی این روند، دین مرحله‌به‌مرحله از عرصه‌های مختلف جامعه عقب‌نشینی می‌کند و دیگر واقعیت با تعاریف دینی بیان نمی‌شود. انتخاب فردی به عامل محوری عرصه عمومی تبدیل می‌گردد و کارکرد گروهی و اجتماعی دین به عرصه‌های شخصی‌تر و خصوصی منتقل می‌شود. در جامعه معاصر، دین در حوزه‌های خصوصی اجتماعی قرار دارد و تحت تأثیر ویژگی‌های خاص همین قلمرو تغییر و تحول می‌یابد (کرمی‌پور، ۱۳۸۸: ۱۵۵-۱۴۷).

فرضیه‌های پژوهش

پژوهشگران این تحقیق در پی سنجش فرضیه‌های زیر هستند؛

الف) به نظر می‌رسد معنویت‌گرایی بر تصور از خود دانشجویان دختر دانشگاه شیراز تأثیرگذار است.

ب) به نظر می‌رسد معنویت‌گرایی از طریق تصور از خود بر نوع پوشش دانشجویان دختر دانشگاه شیراز تأثیرگذار است.

شکل ۱. الگوی مفهومی تحقیق

روش پژوهش

این پژوهش از نوع بنیادی-کاربردی است که با روش کمی-مقطعی انجام شده و به دنبال افزایش دانش ما درباره معنویت، تصور از خود و نوع پوشش است. جامعه آماری پژوهش شامل ۱۰۰۱ نفر دانشجوی دختر دانشکده اقتصاد، مدیریت و علوم اجتماعی دانشگاه شیراز است که ۲۷۷ نفر به روش نمونه‌گیری طبقه‌ای در دسترس و با استفاده از فرمول کوکران در سطح خطای ۵ درصد به‌عنوان حجم نمونه انتخاب شدند. برای گردآوری داده‌ها از روش پیمایشی استفاده شده است؛ به این شکل که از پرسش‌نامه معنویت^۱ پارسیان^۲ و دونینگ^۳ (۲۰۰۹) مشتمل بر ۴ زیر مقیاس: خودآگاهی^۴، اهمیت اعتقادات معنوی در زندگی^۵، فعالیت‌های معنوی^۶ و نیازهای معنوی^۷ و ۲۹ گویه برای سنجش متغیر معنویت استفاده شده است که و روایی و پایایی این پرسش‌نامه در ایران توسط امینایی و همکاران (۱۳۹۴) تأیید شده است. متغیر تصور از خود از طریق پرسش‌نامه بک^۸ شامل ۵ بعد: توانایی ذهنی، کارآمدی شغلی، جذابیت جسمانی، مهارت‌های اجتماعی و عیب‌ها و حسن‌ها مورد سنجش قرار گرفته که پایایی و روایی آن توسط محمدی (۱۳۷۲) و دیباج‌نیا (۱۳۸۳) به اثبات رسیده است. همچنین، جهت سنجش متغیر نوع پوشش شامل باحجاب کامل (شامل استفاده از چادر و نوع استفاده از چادر و رنگ‌های به کار رفته در پوشش)، حجاب متعارف (شامل استفاده از مانتوهای معمول و بلند) و لباس آزاد (شامل استفاده از لباس‌های کوتاه، تنگ و آرایش‌های غلیظ) از پرسش‌نامه عسکریان بیگدلی و همکاران (۱۳۹۷) با طیف پنج‌گزینه‌ای لیکرت هرگز تا همیشه به کار گرفته شده است. جهت تجزیه و تحلیل اطلاعات از نرم‌افزارهای آماری SPSS و PLS به کار رفته است.

-
1. Spirituality Questionnaire
  2. Parsian
  3. Dunning
  4. Self- Awareness
  5. Importance of Spiritual Beliefs in Life
  6. Spiritual Activities
  7. Spiritual Needs
  8. Beck

بررسی پایایی و روایی متغیرها

در این پژوهش برای سنجش روایی از روایی همگرا استفاده شده است که مهم‌ترین شاخص آن متوسط واریانس مستخرج (AVE) است که مقدار آن نباید از ۰/۵ کم‌تر باشد. همچنین از ضریب آلفای کرونباخ برای سنجش پایایی (سازگاری درونی) ابزار گردآوری داده‌ها و از ضریب پایایی مرکب جهت سنجش سازگاری درونی گویه‌ها استفاده شده است. ضرایب آلفای کرونباخ و پایایی مرکب زمانی مورد تأیید است که از ۰/۷ بیشتر باشند.

جدول ۱. بررسی پایایی و روایی متغیرها

Table 1. Checking the reliability and validity of the variables

R ²	AVE	پایایی مرکب	آلفای کرونباخ	متغیر
۰/۲۳۰	۰/۵۶۲	۰/۷۵۲	۰/۷۸۵	معنویت
۰/۱۲۵	۰/۵۰۵	۰/۸۳۵	۰/۷۵۶	تصور از خود
۱/۰۰۰	۱/۰۰۰	۱/۰۰۰	۱/۰۰۰	نوع پوشش

منبع: یافته‌های پژوهش

نتایج بررسی روایی و پایایی در جدول بالا نشان می‌دهد که روایی و پایایی ابزار گردآوری و پرسش‌نامه مورد قبول است.

یافته‌های پژوهش

بررسی نرمال بودن توزیع داده‌های آماری

در این پژوهش برای بررسی معناداری متغیرها از روش کولموگروف-اسمیرنوف^۱ استفاده شده است. این آزمون یکی از روش‌های سنجش توزیع داده‌ها در آمار ناپارامتریک است که نرمال بودن توزیع داده‌ها را نشان می‌دهد.

^۱. Kolmogorov-Smirnov test

جدول ۲. سنجش معناداری متغیرها

Table 2. Measuring the significance of the variables

متغیر	کولموگروف-اسمیرنوف
معنویت	۰/۰۲
تصور از خود	۰/۰۰۴
نوع پوشش	۰/۰۰۳

منبع: یافته‌های پژوهش

مقدار آماره کمتر از ۰/۰۵ آزمون کولموگروف-اسمیرنوف در جدول بالا نشان می‌دهد توزیع داده‌ها نرمال نیست و باید از آزمون‌های ناپارامتریک استفاده کرد. به همین جهت از آزمون همبستگی اسپیرمن جهت بررسی همبستگی متغیرها استفاده شده است.

بررسی همبستگی متغیرها

برای آزمون فرضیه‌ها، ابتدا از آزمون همبستگی رتبه‌ای اسپیرمن جهت سنجش همبستگی بین متغیرها استفاده شد. سپس برای بررسی شدت و جهت رابطه بین متغیرهای پژوهش از ضریب همبستگی استفاده شده است که دارای مقداری بین -۱ و ۱ است و چنانچه برابر با صفر باشد؛ از عدم ارتباط خطی دو متغیر با یکدیگر، اگر قدرمطلق آن برابر یک باشد، از وجود رابطه قطعی بین دو متغیر و هر چه به ۱ نزدیک‌تر باشد از شدت رابطه دو متغیر حکایت می‌کند. با توجه به غیرنرمال بودن داده‌ها، از آزمون‌های آماری ناپارامتریک رابطه همبستگی اسپیرمن استفاده شد که نتایج در جدول ۲ آمده است.

جدول ۳. سنجش همبستگی بین متغیرها

Table 3. Measuring the correlation between variables

همبستگی	میانگین	انحراف معیار	معنویت	تصور از خود	نوع پوشش
معنویت	۳/۵	۰/۳۴۴	۱		
تصور از خود	۳/۴	۰/۴۰	۰/۴۱۵	۱	
نوع پوشش	۳/۱۱	۰/۴۲	۰/۳۵۱	۰/۳۸۱	۱

منبع: یافته‌های پژوهش

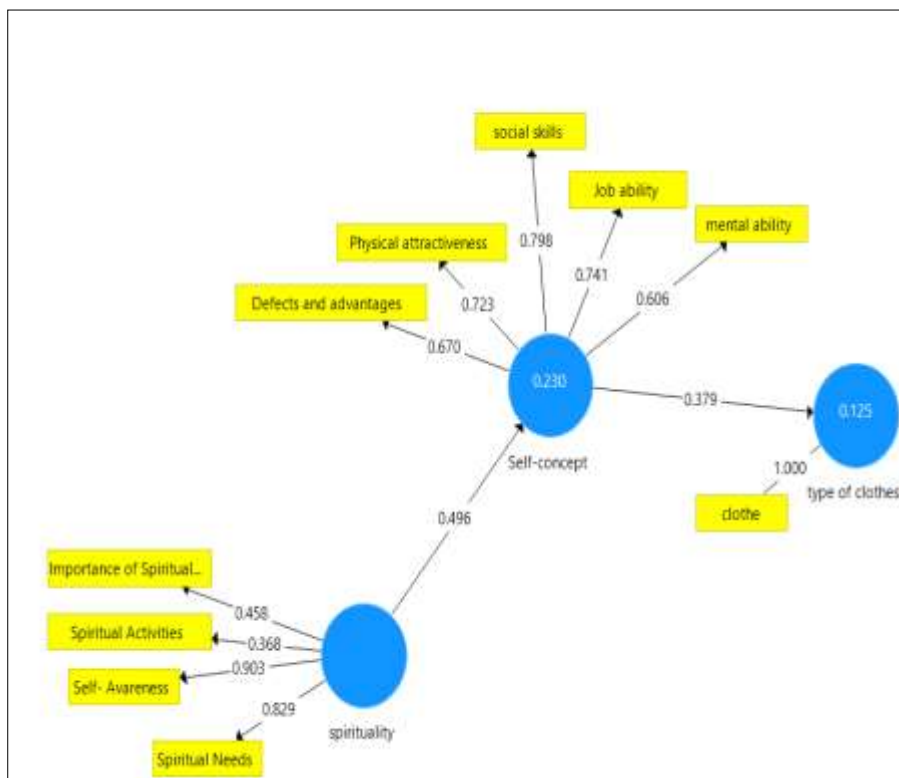
تجزیه و تحلیل داده‌ها

برای بررسی تأثیرات مستقیم متغیرها بر هم و معناداری آن‌ها از ضریب مسیر و (T-Value) استفاده شده که در جدول و اشکال زیر آورده شده است.

جدول ۴. نتایج آزمون فرضیه‌های پژوهش

معناداری	T-Value	ضریب مسیر	مسیر
۰/۰۰	۵/۴۵۶	۰/۴۹۶	معنویت-----تصور از خود
۰/۰۰	۳/۲۴۵	۰/۳۷۹	تصور از خود-----نوع پوشش

منبع: یافته‌های پژوهش

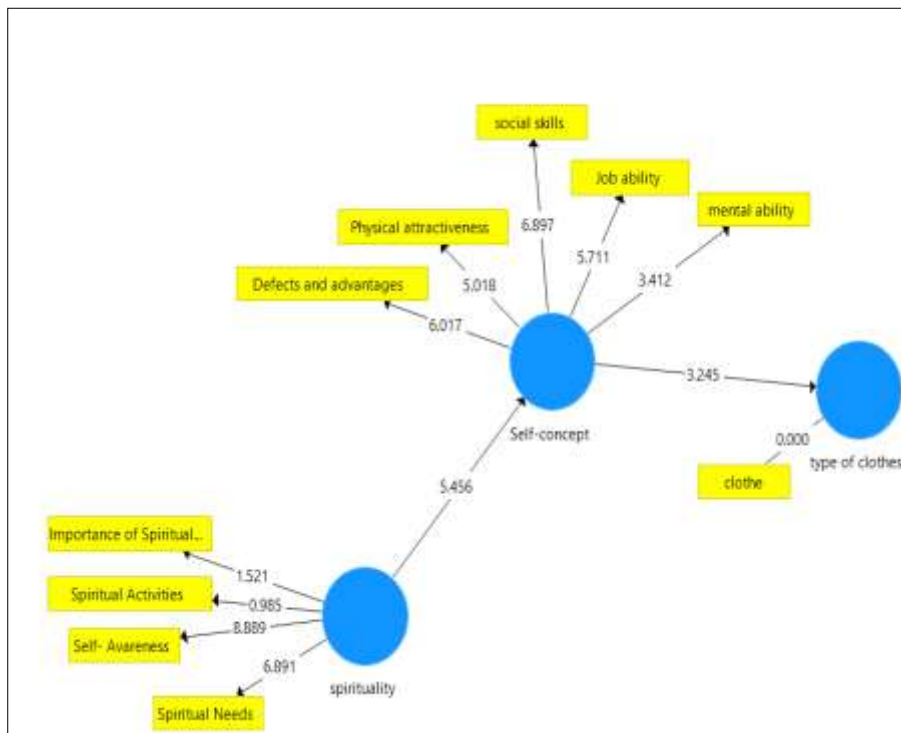

شکل ۲. خروجی مدل بر اساس ضریب مسیر

منبع: یافته‌های پژوهش

در شکل ۲، اعداد نشان داده‌شده در درون متغیرهای پنهان وابسته، ضریب تعیین یا واریانس تبیین شده (R^2) هستند. این شاخص مشخص می‌کند که چند درصد از تغییرات متغیر وابسته به‌وسیله یک یا چند متغیر مستقل تبیین شده است؛ این مقدار برای متغیر مستقل مقداری برابر صفر و برای متغیر وابسته مقداری بیشتر از صفر می‌پذیرد. هرچه این میزان بیشتر باشد، ضریب تأثیر متغیرهای مستقل بر وابسته بیشتر است. سه مقدار ۰/۱۹، ۰/۳۳ و ۰/۶۷ به‌عنوان مقادیر ضعیف، متوسط و قوی برای این معیار معرفی می‌شود.

شکل ۳. خروجی مدل در حالت معناداری

منبع: یافته‌های پژوهش

مقادیر ضریب مسیر (۰/۴۹۶-)، T-value (۵/۴۵۶) و سطح معناداری (۰/۰۰۰) فرضیه اول مندرج در جدول (۴) نشان داد این فرضیه مورد تأیید است و می‌توان گفت متغیر معنویت، متغیر تصور از خود را تحت تأثیر قرار می‌دهد. همچنین مقادیر ضریب مسیر (۰/۳۷۹-)، مقدار T-value (۳/۲۴۵) و سطح معناداری (۰/۰۰۰) فرضیه دوم نشان داد این پژوهش نیز مورد تأیید نمونه آماری قرار گرفته است و می‌توان گفت تصور از خود نوع پوشش افراد را تحت تأثیر قرار می‌دهد و هر قدر تصور از خود مثبت‌تر باشد گرایش به پوشش‌های متعارف بیشتر است.

در ادامه، با استفاده از جدول اهمیت - وضعیت به بررسی وضعیت متغیرها و شاخص‌ها در نمونه آماری تحقیق پرداخته شده است. بدین صورت که بار عاملی شاخص‌ها به‌عنوان اهمیت و میانگین شاخص‌ها به‌عنوان وضعیت در نظر گرفته شد. سپس از حاصل ضرب بار عاملی (اهمیت) در میانگین (وضعیت) وزن شاخص در نمونه آماری مشخص شد. نتایج مندرج در جدول (۵) نشان می‌دهد که از بین ابعاد متغیر معنویت؛ نیازهای معنوی با وزن ۲/۷۴ نسبت به ابعاد خودآگاهی، اهمیت معنویت و فعالیت‌های معنوی از وزن بالاتری برخوردار است و از بین ابعاد متغیر تصور از خود، مهارت‌های اجتماعی با وزن ۲/۶۱ نسبت به ابعاد توانایی ذهنی، کارآمدی شغلی، جذابیت جسمانی و عیب‌ها و حسن‌ها برخوردار است. در نهایت نتایج در جدول ۵ نشان می‌دهد که متغیرهای تحقیق در نمونه آماری مورد بررسی در شرایط مطلوبی قرار دارند.

جدول ۵. بررسی وضعیت متغیرها و شاخص‌ها در نمونه آماری

متغیر	شاخص‌ها / ابعاد	بارعاملی شاخص	میانگین شاخص	وزن شاخص
معنویت	خودآگاهی	۰/۹۰	۲/۹۰	۲/۶۱
	اهمیت معنویت	۰/۴۵	۲/۳۸	۱/۰۷
	فعالیت‌های معنوی	۰/۳۶	۲/۴۱	۰/۸۶
	نیازهای معنوی	۰/۸۲	۳/۳۵	۲/۷۴
تصور از خود	توانایی ذهنی	۰/۶۰	۳/۳۷	۲/۰۲
	کارآمدی شغلی	۰/۷۴	۳/۳۱	۲/۴۴
	جذابیت جسمانی	۰/۷۲	۳/۵۱	۲/۵۲
	مهارت‌های اجتماعی	۰/۷۹	۳/۳۱	۲/۶۱
	عیب‌ها و حسن‌ها	۰/۶۷	۳/۵۰	۲/۳۴
نوع پوشش		۱/۰۰	۳/۱۱	۱/۰۰

منبع: یافته‌های پژوهش

بحث و نتیجه‌گیری

در جهان معاصر، یکی از پردامنه‌ترین بحث‌های راجع به ارزش وجودی زنان و حیات اجتماعی زنان، بحث پوشش زنان است. این موضوع مهم ریشه در زندگی اجتماعی، تاریخ، دین و معنویت هر جامعه دارد. افزایش توجه به مسئله پوشش و انواع مختلف آن در جامعه معاصر بر کسی پوشیده نیست. این مسئله در ابعاد مختلف سیاست‌گذاری‌ها، تصمیم‌گیری‌ها و تصمیم‌سازی‌ها نقش مهمی ایفا کرده است. همچنین روزبه‌روز بر توجه به آن در سطح داخلی و بین‌المللی افزوده می‌شود. در نتیجه بررسی عوامل مختلف جامعه‌شناختی و انسان‌شناختی مؤثر بر این پدیده اجتماعی-تاریخی از اهمیت بالایی برخوردار است.

با توجه ادبیات نظری، مستندات و سایر منابع پژوهشی، اهمیت تأثیر متغیر معنویت و سایر متغیرهای واسطه‌ای، ذهن پژوهشگران این مقاله را به خود مشغول کرده است. در این راستا؛

تحلیل نقش معنویت در شکل‌گیری تصور از خود و نوع پوشش دانشجویان دختر به‌عنوان جامعه مورد مطالعه در این مطالعه با استفاده از آزمون‌های آماری مختلف مورد بررسی قرار گرفته است.

نتیجه آزمون اسپیرمن (جدول ۲) نشان می‌دهد که بین متغیر معنویت و متغیر تصور از خود، همچنین در بین متغیرهای تصور از خود و نوع پوشش رابطه معناداری وجود دارد. نتیجه آزمون t-valuo (جدول ۲) نشان می‌دهد که معنویت تصور از خود افراد تأثیر مستقیم دارد و بر اساس مقدار ضریب تعیین (R2) (شکل ۲) متغیر معنویت ۰/۲۳۰ درصد از متغیر تصور از خود را شکل می‌دهد و براساس همین آماره، تصور از خود ۰/۱۲۵ درصد از متغیر نوع پوشش را تعیین می‌کند. بنابراین، ویژگی‌های اجتماعی متأثر از بستر خود و به‌ویژه ارزش‌های دینی و معنوی هستند که در اینجا تصور از خود متأثر بستر معنوی فرد است. همچنین اموری معنوی و ذهنی باعث شکل‌گیری شیوه زیست افراد به‌طور عام و باعث شکل‌گیری نوع پوشش به‌طور خاص می‌شود و همبستگی و انسجام را در پی دارد. این نتیجه با یافته‌های درویش‌پور و امیری (۱۴۰۰) نیز مطابقت دارد که دریافتند عوامل مختلف روان‌شناختی بر حجاب دانشجویان مؤثر است. همچنین، با یافته‌های قربان‌پور و همکاران (۱۴۰۱) همخوانی دارد که نشان دادند دیدگاه انسان‌شناسی دختران با حجاب مناسب ارتباط دارد و دختران با حجاب نامناسب بر بی‌قراری و خودشکوفایی، نبوغ، اجتماعی بودن و فردیت تأکید دارند. به‌علاوه، با نتیجه مطالعه دشتی و همکاران (۱۳۹۵) نیز مطابقت دارد که دریافتند رابطه معناداری بین سلامت معنوی و نگرش به حجاب در بین دانشجویان وجود دارد. در مطالعات خارجی نیز نتایج این تحقیق با نتایج ژانگ (۲۰۱۳) و سیاه‌ریداواتی (۲۰۲۰) سازگار است که دریافتند ارزش‌های معنوی بر محافظت از رفتار خود دانشجویان دختر تأثیر دارد. بر این اساس، حجاب با سه هدف یعنی پوشش جسمی و روحی، محافظت از انسان در برابر خطرات اقلیمی و آسیب‌های اجتماعی و بهبود ظاهر برای نیت مثبت رابطه دارد. این نتایج با نظریه برگر نیز مطابقت دارد که بیان می‌کند غرایز ثابت و مشخص انسان‌ها محدود هستند؛ در نتیجه ثبات زندگی اجتماعی از داخل بستر آن و ارزش‌های مختلف به‌ویژه ارزش‌های دینی بیرون می‌آید. با ورود عناصر ماورایی به حوزه زندگی اجتماعی انسان و تعیین شیوه زیست به زندگی اجتماعی انسان شکل می‌دهد. امور ماورایی موجب آسایش و انسجام زندگی فردی انسان‌ها می‌شود.

بررسی نتایج مندرج در جدول (۴) و شکل (۳) نشان می‌دهد که متغیر معنویت، متغیر تصور از خود را تحت تأثیر قرار می‌دهد؛ همچنین بررسی نتایج آزمون‌های آماری نشان داد که تصور از خود نوع پوشش افراد را با مقدار ضریب مسیر $(-0/379)$ و مقدار T-value $(3/245)$ تحت تأثیر قرار می‌دهد. بنابراین معنویت از طریق شکل‌دهی به تصور از خود دختران به‌طور غیرمستقیم به نوع و میزان پوشش آنها شکل می‌دهد. لذا می‌توان گفت که ارتباط میان متغیرهای شناختی و نوع پوشش همیشه مستقیم نیست و باید ارتباط میان آنها به‌صورت به غیرمستقیم در نظر گرفته شود. این نتیجه با نتیجه مطالعه کلانتری و همکاران (۱۳۹۸) هم‌راستا است که نشان دادند متغیرهایی چون باورهای مذهبی بر پوشش دانشجویان تأثیر مستقیم و غیرمستقیم دارند. همچنین با نتیجه مطالعه کرمی جعفرلو و امامی (۱۴۰۰) هم‌سو است که نشان دادند بین حجاب و جایگاه قداست و ایمان رابطه معنوی وجود دارد. بر این اساس است که شمسایی و شکری‌زاده (۱۳۹۹) پیشنهاد دادند ارتقای حجاب و عفاف باید ناظر بر ارتقای بعد شناختی باشد. به‌علاوه، با نتایج مطالعات کاوار^۱ (۲۰۱۵) مبنی بر تأثیر معنویت بر درک خود، بلین^۲ (۱۹۹۸) مبنی بر تأثیر باور مذهبی بر سازگاری افراد از مجرای تأثیر مثبت بر تصور از خود، آگو و همکاران^۳ (۲۰۱۳) مبنی بر وجود رابطه بین دین و تصور از خود همخوانی دارد.

بنابراین، همان‌طور که برگر بیان می‌کند دین و معنویت به‌عنوان یکی از ابعاد آن سازوکار شناختی معنایی است که نحوه زیست فردی و جمعی را برای انسان مشخص می‌کند. برگر نتیجه می‌گیرد دنیای امروز به‌اندازه گذشته دینی و معنوی است و تأثیر آن در ابعاد مختلف زندگی اجتماعی قابل مشاهده است. بررسی نتایج این پژوهش، معنویت و ابعاد مختلف آن یعنی خودآگاهی، اهمیت اعتقادات معنوی در زندگی، فعالیت‌های معنوی و نیازهای معنوی بر شکل‌دهی به ابعاد مختلف تصور از خود افراد مانند توانایی ذهنی، کارآمدی شغلی، جذابیت جسمانی، مهارت‌های اجتماعی و عیب‌ها و حسن‌های پاسخگویان تأثیر مستقیم دارد و نوع پوشش افراد را به‌صورت غیرمستقیم از طریق متغیر تصور از خود تحت تأثیر قرار می‌دهد. لذا بر اساس این نتیجه پیشنهاد می‌شود پژوهش‌های آتی نیز در بررسی ارتباط میان متغیرهای

^۱. Kavar

^۲. Blaine

^۳. Agu et al

اجتماعی و روان‌شناختی به نقش متغیرهای میانجی توجه نمایند. به‌علاوه، در بررسی تأثیر متغیرهای دینی و معنوی بر ویژگی‌های فردی به نقش متغیر تغییرات اقتصادی و اجتماعی پرداخته شود. درنهایت این‌که تأثیر متغیر اعتماد به نفس را بر پوشش و حجاب مورد بررسی قرار دهند.

منابع

- افشارکهن، جواد، بلالی، اسماعیل و سلیمان‌پور، محمدعلی. (۱۳۹۰). بررسی وضعیت عرفی شدن دانشجویان و برخی عوامل مؤثر بر آن (در میان دانشجویان دختر و پسر دانشگاه بوعلی سینا). *جامعه‌شناسی کاربردی*، ۲۲(۱)، ۱۵۸-۱۳۵.
- درویش‌پور، عابدین و امیری، مهرداد. (۱۴۰۰). آسیب‌شناسی عوامل مؤثر بر حجاب دانشجویان؛ یک پژوهش کیفی- کمی (مطالعه موردی دانشجویان دختر دانشگاه لرستان). *علوم اجتماعی*، ۱۵(۳)، ۱۲۰-۱۰۷.
- دشتی، سعید، معینی، بابک، شهرآبادی، رضا، بیرانوندپور، نوشین، وجدانی آرام، فاطمه، فردمال، جواد و مطهری‌پور، مرتضی. (۱۳۹۵). بررسی رابطه سلامت معنوی با نگرش دانشجویان دختر دانشگاه علوم پزشکی همدان در مورد حجاب. *دین و سلامت*، ۴(۱)، ۲۸-۲۱.
- قربان‌پور لقمجانی، امیر، کرمی، مرتضی، رضایی، آمنه و محدثی، معصومه. (۱۴۰۱). بررسی نقش دیدگاه انسان‌شناختی دانشجویان دختر در انتخاب نوع حجاب (مطالعه موردی: دانشجویان دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه گیلان). *فرهنگ در دانشگاه اسلامی*، ۱۲(۱)، ۸۷-۱۲۸.
- کرمی‌پور، الله کرم. (۱۳۸۸). پیتر برگر و جامعه‌شناسی دین. *هفت آسمان*، ۱۱(۴۲)، ۱۶۲-۱۴۳.
- کرمی جعفرلو، ملیحه و امامی، مرتضی. (۱۴۰۰). رابطه حجاب با جایگاه معنوی زنان مسلمان از دیدگاه قرآن و حدیث. *معرفت*، ۳۰(۲۸۰)، ۵۸-۴۹.
- کشوری چرمی، مصطفی، محبی، جلیل و علی مددی، عبدالحسین. (۱۴۰۰). بررسی وضعیت پوشش و حجاب زنان در جامعه و پیامدهای بی‌حجابی آنان. *کنفرانس بین‌المللی روان‌شناسی، علوم تربیتی و سبک زندگی*. تهران: ۲۹ شهریورماه ۱۴۰۰.
- کلانتری، عبدالحسین، همتی راد، فرزانه و مؤمنی، حسن. (۱۳۹۸). مطالعه جامعه‌شناختی پوشش دانشجویان: عوامل عینی و ذهنی. *مطالعات زن و خانواده*، ۷(۱)، ۵۰-۲۹.
- گیویان، عبدالله. (۱۳۸۶). کلیفورد گیرتز و دیدگاه تفسیری او در باب دین و فرهنگ. *مطالعات فرهنگی و ارتباطات*، ۳(۱۰)، ۲۸-۱.

- مولایی، جابر و یوسفوند، شهلا. (۱۳۹۳). بررسی جامعه‌شناختی عوامل مؤثر بر گرایش به حجاب (مطالعه موردی: دانشجویان دختر دانشگاه پیام نور شهر آبدانان. زن و جامعه، ۵(۳)، ۳۵-۴۶.
- همیلتون، ملکم. (۱۴۰۲). جامعه‌شناسی دین. ترجمه محسن ثلاثی. انتشارات ثالث، چاپ یازدهم.
- AfsharKohan, J., Balali, E. & Soleimanpoor, M. (2011). The study of secularization and its factors on students (The University of Bu-Ali Sina). *Journal of Applied Sociology*, 22(1), 135-158. (In Persian)
- Arab, Z. (2022). When have dolce and gabbana ever cared about the hijab?, social media, fashion and Australian Muslim women's perceptions and expression of Hijab. *Religions*, 13(11), 1115.
- Buchko, K. J. (2004). Religious beliefs and practices of college women as compared to college men. *Journal of College Student Development*, 45(1), 89-98.
- Buser, J. K. & McLaughlin, R. P. (2019). Narrative analysis of body dissatisfaction and spirituality. *Journal of Mental Health Counseling*, 41(1), 36-50.
- Chaudhry, A. & Kruger, D. (2021). Why wear the hijab? social functions of traditional Islamic female coverings as understood by contemporary Muslim women. *Evos Journal: The Journal of the Evolutionary Studies Consortium*, 7(1), 162-180.
- Cherian, J., Kumari, P. & Sinha, S. P. (2021). Self-concept, emotional maturity and spirituality as predictors of academic resilience among undergraduate students. *International Journal of Applied Research*, 7(1), 07-11.
- Darvishpoor, A. & Amiri, M. (2021). Pathology of factors affecting the hijab of students: A qualitative-quantitative study (case study of female students at Lorestan University). *Social Science Quarterly*, 15(3), 120-107. (In Persian)
- Dashti, S., Moeini, B., Shahrabadi, R., Biranvandpour, N., Vajdani Aram, F., Faradmal, J. & Motaharipour, M. (2016). A study on the relationship between spiritual health and attitudes towards women's dress code among female students of Hamadan University of Medical Sciences. *Religion and Health*, 4(1), 21-28. (In Persian)
- Fayyaz, W., Ambreen, S. & Kamal, A. (2023). Hijab and social cultural factors among urban women of Pakistan. *Pakistan Journal of Social Sciences*, 43(1), 69-79.
- Giordan, G. (2016). *Spirituality: From A Religious Concept To A Sociological Theory*. In *A Sociology Of Spirituality (Pp. 161-180)*. Routledge.
- Givian, A. (2008). Clifford geertz and his look at religion and culture. *Cultural Studies & Communication*, 3(10), 1-28. (In Persian)

- Gorbanpoor Lafmejani, A., Karami, M., Rezaei, A. & Mohadethi, M. (2022). Investigating the anthropological perspective of girl students in choosing the type of hijab (Case Study: Students of Faculty of Literature and Humanities of Guilan University). *Culture in Islamic University*, 12(1), 87-128. (In Persian)
- Hamdah, B. (2017). *Liberalism and the Impact on Religious Identity: Hijab Culture in the American Muslim Context* (Doctoral dissertation, University of Toledo).
- Hamilton, M. (1943). *Sociology of Religion*. Translated by Mohsen Talasi. Third Publications. (In Persian)
- Hapsari, H. I., Huang, M. C. & Kanita, M. W. (2023). Evaluating self-concept measurements in adolescents: A systematic review. *Children*, 10(2), 399.
- Hayman, J. W., Kurpius, S. R., Befort, C., Nicpon, M. F., Hull-Blanks, E., Sollenberger, S. & Huser, L. (2007). Spirituality among college freshmen: Relationships to self-esteem, body image, and stress. *Counseling and Values*, 52(1), 55-70.
- Islam, I. (2019). Redefining #YourAverageMuslim Woman: Muslim female digital activism on social media. *Journal of Arab & Muslim Media Research*, 12(2), 213-233.
- Kalantari, A., Hemati Rad, F. & Momeni, H. (2019). A sociological study of university student dress: Objective and subjective factors. *Journal of Woman and Family Studies*, 7(1), 29-50. (In Persian)
- Karamipoor, A. K. (2009). Peter Berger and sociology of religion. *Journal of Seven Heavens*, 11(42), 143-162. (In Persian)
- Karmi Jafarlo, M. & Emami, M. (2021). The relationship between hijab and the spiritual position of Muslim women from the perspective of the Qur'an and Hadith. *Journal of Marfat*, 30(280), 49-58. (In Persian)
- Kishori Cherami, M., Mohebi, J. & Ali Maddi, A. (2021). Investigating the status of women's clothing and hijab in society and the consequences of their unveiling. *International Conference on Psychology, Educational Sciences, and Lifestyle. Tehran*. (In Persian)
- Knoblauch, H. (2014). *Popular Spirituality. In Present-Day Spiritualities (Pp. 81-102)*.
- Lorinda, R., Ismail, N. & Rahmatullah, A. S. (2023). Self-concept of adolescents in early marriage and divorce in Bruno district, Purworejo regency. *International Journal of Social Service and Research*, 3(1), 112-121.
- Marshall, J. & Olson, D. V. (2018). Is spiritual but not religious' a replacement for religion or just one step on the path between religion and non-religion?. *Review Of Religious Research*, 60(4), 503-518.

- McGaughey, M. (2018). The relationship between body image and lifestyle choices in college students. *International Social Science Review*, 94(2), 1-17.
- Molayi, J. & Yusufvand, S. (2014). Sociological study of factors affecting the orientation towards the veil (Case Study: Female Students of Payam Nour University in Abadan). *Quarterly Journal of Woman and Society*, 5(19), 35-46. (In Persian)
- Murphy, C. (2009). Behind the veil: Why Islam's most visible symbol is spreading. *The Christian Science Monitor*, 102(3), 13-19.
- Primaningtyas, W., Narendra, A. A. A. K. A. & Hastuti, H. (2019). Body image and religiosity in adolescents: a comparison between public and private high school students. *Smart Medical Journal*, 2(2), 98-103.
- Spencer, M. (2012). What is spirituality? A personal exploration. *Retrieved March*, 16, 2020.
- Syahridawaty, S. (2020). Fenomena fashion hijab dan niqab perspektif tafsir maqāsidi. *Substantia: Jurnal Ilmu-Ilmu Ushuluddin*, 22(2), 135-150.
- Villalobos, J. M. R., Vega, H. B., Aguirre, S. I., Blanco, J. R., Leal, A. C. D., Pando, E. V. B. & Jurado, P. J. (2023). Physical self-concept in Mexican adolescent men and women. *Retos: Nuevas Tendencias en Educación Física, Deporte y Recreación*, 47, 610-614.
- Zhang, K. C. (2013). What I look like: College women, body image, and spirituality. *Journal of Religion and Health*, 52(4), 1240-1252.

© 2024 Alzahra University, Tehran, Iran. This article is an open-access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution-Noncommercial 4.0 International (CC BYNC 4.0 license) (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

نویسندگان

shahrokh.eftkhari@gmail.com

شاهرخ افتخاری

دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی، دانشکده اقتصاد، مدیریت و علوم اجتماعی، دانشگاه شیراز، شیراز، ایران.

henayat@rose.shirazu.ac.ir

حلیمه عنایت

استاد جامعه‌شناسی، دانشکده اقتصاد، مدیریت و علوم اجتماعی، دانشگاه شیراز، شیراز، ایران.